

بررسی اهمیت طرح برنامه‌ی ویژه مدرسه (طرح بوم) در مقطع ابتدایی

نریمان فرداد^۱، فریبا فرداد^۲

^۱ کارشناسی علوم تربیتی، آموزگار مقطع ابتدایی، کردستان، ایران

^۲ کارشناسی آموزش ابتدایی، آموزگار مقطع ابتدایی، کردستان، ایران

چکیده

برنامه ویژه‌ی مدرسه، برنامه‌ای است که با اعتماد به صلاحیت و توان مدرسه، مجوز برنامه‌ریزی درسی، اجرا و ارزشیابی حجم معینی از زمان رسمی آموزش را به مدرسه واگذار می‌کند. این برنامه در راستای بهبود عملکرد نظام آموزشی متمرکز و به‌منظور کاهش تمرکز و تفویض اختیار به مدرسه در راستای اجرای برنامه‌های آموزشی متناسب و مکمل برنامه‌ی درسی متمرکز و با هدف مهارت‌آموزی دانش‌آموزان و آماده‌سازی برای حضور در اجتماع اجرا می‌گردد. در پژوهش حاضر اهداف، نقش‌ها و مسئولیت‌ها، زمینه‌ها و موضوعات، نحوه تهیه‌ی تقویم سالانه و نحوه نظارت بر برنامه‌ی ویژه‌ی مدرسه مطرح شده است. در خاتمه به‌منظور ارتقای کیفیت برنامه‌ی ویژه مدرسه پیشنهادهای ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: برنامه‌ی ویژه مدرسه، مقطع ابتدایی، اهداف، تقویم سالانه، تفویض اختیار به مدرسه.

۱- مقدمه

برنامه ویژه مدرسه مطلقاً به معنای برگزاری کلاس‌هایی برای ترمیم یا تقویت دروس هفتگی، یعنی اجرای کلاس‌های کمک آموزشی و کمک درسی، حل تمرین، رفع اشکال، تیزهوشان، آموزش زبان خارجی، آمادگی برای امتحانات نهایی و المپیادهای علمی، کنکور و مشابه آن نیست. همچنین اجرای برنامه‌های جشنواره‌های عمومی مانند جشنواره‌های ورزشی و هنری را به سختی می‌توان به عنوان برنامه درسی ویژه مدرسه تلقی نمود. برنامه‌های مناسبی و تبلیغی را نیز، فقط هنگامی که دارای برنامه و بار آموزشی قصد شده و معین باشند، می‌توان به عنوان برنامه ویژه مدرسه در نظر گرفت. مسابقاتی مانند مشاعر، مسابقات آزمایشگاهی، سرود، عکاسی و نمایش فقط هنگامی قابل ارائه در برنامه ویژه مدرسه هستند که دارای جلسات آموزشی نیز باشند.

در کشورهای مختلف جهان طیف گسترده‌ای از برنامه‌های درسی، از تمرکز کامل تا کاملاً غیر متمرکز وجود دارد. در کشورهای دارای نظام کاملاً متمرکز، هم برنامه درسی و هم مواد آموزشی از جمله کتاب درسی به طور کامل در اختیار مدارس قرار می‌گیرند و معلمان، حداکثر تنها در مقام اجرا، می‌توانند در مقام مجری فکور ایفای نقش نمایند. البته در بعضی از این کشورها، تنها برنامه درسی به مدارس ابلاغ می‌شود و تدارک مواد آموزش بر عهده معلم است. این تدارک گاهی از طریق انتخاب کتاب‌های تولید شده توسط ناشران و گاهی از طریق تولید مستقیم مواد آموزشی توسط معلمان انجام می‌شود. در کشورهای دارای نظام غیر متمرکز نه برنامه درسی خاصی به مدارس ارسال می‌شود و نه مواد آموزشی خاصی در اختیار آنها قرار می‌گیرد. بلکه شورای مدرسه و معلمان هستند که تدارک محتوای یادگیری را به طور کامل برعهده دارند؛ اما در بیشتر کشورهای جهان ترکیبی از دو نوع برنامه درسی متمرکز و غیرمتمرکز دیده می‌شود (لوی، آریه ۱۳۹۱).

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (بند ۵-۵) و برنامه درسی ملی ایران (ماده ۱۳) نیز چنین‌الگویی ارائه شده است. لازم به ذکر است که، در مقام عمل، بسیاری از مدارس غیردولتی و بعضی از مدارس دولتی کشورمان تجربه‌ای طولانی در برنامه‌های ویژه‌ی مدرسه را در کارنامه خود دارند. این برنامه‌ها معمولاً با عناوینی مانند پروژه‌های علمی و آموزشی، سمینارهای ارائه‌ی فعالیت‌های پژوهشی، نمایشگاه‌های هنری، کلاس‌های ویژه و فوق برنامه به اجرا در می‌آیند.

۲- ضرورت اجرای برنامه‌ی ویژه مدرسه

بسیار شنیده ایم که بیشتر معضلات رفتاری - اجتماعی در افراد جامعه ناشی از ضعف‌های نظام آموزشی است. اعتیاد به فناوری‌های الکترونیکی در کودکان (استفاده‌ی نادرست از تبلت، گوشی توسط کودکان)، اعتیاد به اینترنت و یا سیگار کشیدن در نوجوانان، عدم رعایت احترام به بزرگترها در جوانان، بیکاری نمونه‌هایی از معضلاتی است که در آسیب‌شناسی آنها در نهایت به ضعف نظام آموزشی بر می‌خوریم؛ اما از میان اقسام مختلف آموزش که در یک جامعه روی می‌دهد، بیشتر توقع‌ها متوجه نظام آموزش و پرورش رسمی است، آموزش و پرورش‌هایی که در کلاس‌های درس و مدارس ارائه می‌شود. چراکه هرکدام از این معضلات در ساحت‌های شش‌گانه‌ی تعلیم و تربیت رسمی جای می‌گیرد. این گونه‌ی رخنه‌گرفتن از نظام آموزشی پیرایه نیست. در واقع یکی از معایب نظام‌های آموزشی متمرکز، نادیده‌گرفتن شرایط مختلف و تحولات سریع در جامعه است. شاید در جامعه‌ی یک دهه‌ی پیش کشورمان ایران، بسیاری از مشکلات رفتاری - اجتماعی که اکنون در جامعه مشاهده می‌شود، دیده نمی‌شد. این به معنی عملکرد بهتر نظام آموزشی در گذشته نیست بلکه به این معنی است که تحولات جاری و سریعی که در جامعه روی می‌دهد نیازمند عکس‌العمل‌های فوری از سوی نظام آموزشی است. تمرکز برنامه‌ریزی نظام‌های آموزشی متمرکز در بالادست، مانع از انجام عکس‌العمل‌های فوری در قبال تحولات جاری و جهت‌دهی صحیح به این تحولات می‌باشد لذا ارائه‌ی راهکارهای عملی سریع و آنی توسط یک نظام متمرکز،

تقریباً امکان پذیر نیست. علاوه بر این تنوع مدارس سطح کشور به لحاظ؛ بافت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی نظام آموزشی متمرکز را در ارائه ی یک برنامه ی کافی و وافی ناتوان ساخته است.

در راستای بهبود عملکرد نظام آموزشی حاضر در جنبه های مختلف آموزشی و پرورشی، مسئولان و برنامه ریزان، برنامه های را تحت عنوان برنامه ی ویژه ی مدرسه به منظور کاهش تمرکز و تفویض اختیار به مدرسه، در راستای اجرای برنامه ی های آموزشی متناسب و مکمل برنامه ی درسی متمرکز، طراحی و با دستور مستقیم وزیر به مدارس ارائه کرده اند. بر نامه ای که با هدف مهارت آموزی، دانش آموزان را برای حضور در اجتماع آماده می سازد. از این رو علاوه بر رفع کاستی های برنامه ی درسی متمرکز، بهبود و توسعه ی آن نیز می تواند محور کار برنامه ی ویژه ی مدرسه قرار گیرد. این بر نامه در پی آن است که متن و بطن آموزش و پرورش را با متن و بطن جامعه هماهنگ سازد، به همین خاطر است که یکی از شعارهای اساسی آن این است که نباید دیوار مدرسه دانش آموزان را از جامعه جدا سازد. این برنامه با تاکید بر رویکرد فرهنگی و تربیتی، فراگیران خود را به سمت مهارت آموزی سوق می دهد. به عنوان سخن پایانی در این بخش باید گفت که جای شغف و شادمانی است که در تصمیم گیری برای برنامه ریزی های آموزشی و درسی، مقدار اختیار از نظام متمرکز به مدارس تفویض شده است. به عنوان تهیدات اجرایی این برنامه باید تاکید کرد که مهم ترین عامل تهدیدکننده ی اجرای این برنامه، عدم باورمندی مجریان آن می باشد. لذا مدیران معاونین، معلمان و اولیای گرامی باید وجود چنین فرصتی را غنیمت شمرده تا پیشرفت مطلوب در اجرای این برنامه، حاصل شود.

۳- معرفی برنامه ی ویژه مدرسه

ایده کلی این برنامه بر اساس لزوم وجود داشتن دو سطح برنامه درسی برای مدرسه می باشد. یکی برنامه درسی متمرکز و مشترک ملی که مسئولیت رشد و پرورش عام دانش آموزان در سطح کشور را برعهده دارد و حجم عمده ای از زمان آموزش را به خود اختصاص می دهد. دوم، برنامه درسی سطح مدرسه که امکان ویژه سازی آموزش را بر اساس نیازسنجی داخلی مدرسه و سنجش امکانات بالفعل و بالقوه آن در محیط اجتماعی مدرسه فراهم می سازد. در این بر نامه، مدرسه بر اساس نیازسنجی، خواست سنجی و سنجش امکانات، مجوز طراحی و اجرای برنامه ی مورد نظر خود را خواهد داشت که باید آن را در یک حجم زمانی ۶۰ ساعته به اجرا در آورد. این برنامه در راستای اجرای سه سند بالادستی زیر ارائه شده است:

۳-۱- عملیاتی سازی راهکار ۵-۵ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

اختصاص حداقل ۱۰ درصد و حداکثر ۲۰ درصد از برنامه های آموزشی به معرفی حرفه ها، هنرها، جغرافیا، آیین و رسوم، نیازها و شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان ها به ویژه مناطق روستایی و عشایری با رعایت استانداردهای ارتقای کیفیت و تقویت هویت اسلامی-ایرانی دانش آموزان در چارچوب ایجاد کارآمدی و تقویت هویت ملی.

۳-۲- بند ۲-۱۳ برنامه درسی ملی

زمان آموزش هر پایه تحصیلی در دوره ابتدایی ۹۲۵ ساعت، در دوره متوسطه اول ۱۱۱۰ ساعت خواهد بود. علاوه براین، در تمامی پایه ها ۵۰ ساعت به فعالیت های خارج از کلاس و مدرسه متناسب با اقتضات برنامه درسی هر حوزه یادگیری اختصاص می یابد و ۵۰ ساعت متناسب با شرایط و اقتضات محیطی در اختیار استان ها، مناطق و مدارس قرار می گیرد.

۳-۳- مصوبه جلسه ۹۲۶ مورخ ۹۴/۱۲/۱۰ شورای عالی آموزش و پرورش

برنامه ویژه مدرسه در راستای مدرسه محوری- جدول مواد درسی متوسطه اجرا می گردد.

۴- اهداف برنامه ی ویژه ی مدرسه

مهم ترین اهدافی که در اجرای این برنامه دنبال می شود:

۱- پاسخگویی به نیازهای منطقه ای و محلی ناشی از تفاوت های محیط زندگی (شهری، روستایی) جنسیتی و فردی دانش آموزان. به عنوان مثال: در یکی از مدارس حاشیه، باتوجه به گسترش ناهنجاری های رفتاری در دانش آموزان نواحی حاشیه نشین، آموزش مهارت های زندگی مورد توجه واقع شده و مدرسه در آن راستا اقدام به طراحی واحد یادگیری می نماید؛ و یا هر نیاز دیگری که مدرسه احساس می کند که با توجه به امکانات در دسترس از عهده ی آن بر خواهد آمد، می تواند موضوع اجرای این برنامه واقع شود.

۲- تنوع بخشی به برنامه های نظام آموزشی متمرکز (تنوع بخشی به محیط های یادگیری با بهره گیری از امکانات و فضاهای آموزشی داخل و خارج از کلاس و مدرسه و ایجاد فضایی شاداب، پرنشاط و لذت بخش برای دانش آموزان). به منظور ایجاد نشاط در دانش آموزان، این برنامه، از خواست آنها برای طراحی واحد های یادگیری مورد علاقه، استقبال می کند. در این مورد باید توجه داشت که از علایق و خواست دانش آموزان در راستای رسیدن به اهداف مطلوب آموزشی و پرورشی (اهداف آموزشی و پرورشی مدنظر مدرسه) بهره برد.

۳- تاکید بر مهارت محوری. یکی از اساسی ترین اهداف برنامه ی ویژه ی مدرسه، فراگیری یک مهارت، طی اجرای آن می باشد.

۴- ارتقای جایگاه مدرسه. هدف غایی این برنامه ارتقای جایگاه مدرسه است. به عبارتی با در پیش گرفتن اهداف قبلی، مدرسه از آن حالت مجری گری خارج شده و تا حدودی اختیار برنامه ریزی خواهد داشت.

۵- نقش ها و مسئولیت ها

مسئولیت برنامه ریزی، سازماندهی، هماهنگی، اجرا، نظارت، کنترل و ارزشیابی برنامه ی ویژه ی مدرسه برعهده ی مدیریت مدرسه می باشد. منظور از مدیریت مدرسه؛ مدیر، معاون پرورشی و سایر معاونان حاضر در مدرسه است. لذا باید اجرای اقدامات زیر مورد اهتمام مدیریت مدرسه واقع شود. اول: فعال سازی معلمان و شورای مدرسه، تهیه تقویم سالانه ی برنامه ی ویژه ی مدرسه و ارائه ی آن به اداره آموزش و پرورش ناحیه/ منطقه. دوم: آگاهی بخشی و ظرفیت سازی برای جلب مشارکت والدین، جامعه ی محلی، خیرین و سایر حامیان مدرسه به منظور بروز توانمندی ها، امکانات بالقوه و خلاقیت های نهفته ی آنان در خصوص برنامه ی ویژه مدرسه. مهم ترین رکن اجرایی بر نامه ی ویژه ی مدرسه در دوره ی ابتدایی، معلمان می باشند. لذا انتظار می رود بعد از انتخاب موضوع (حاصل نیاز سنجی، خواست سنجی و امکان سنجی های صورت گرفته) و تصویب موضوع در شورای مدرسه، معلمان مراحل طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی از برنامه ی مذکور را به صورت تیمی یا انفرادی به اجرا در بیاورند. البته مدرسه می تواند علاوه بر منابع انسانی درونی از سایر نیروهای داوطلب استفاده نماید تشخیص صلاحیت آنها برعهده مدیریت مدرسه است (مهرمحمدی، ۱۳۹۲).

۶- اختیارات مدارس در این برنامه

اختیارات مدرسه در اجرای این برنامه به صورت زیر خلاصه می شود:

۱- برنامه ریزی: از جمله انتخاب موضوع، عنوان، هدف، محتوا و سرفصل ها که توسط شورای مدرسه صورت می پذیرد، از اختیارات داخلی مدرسه است. در این زمینه، جدای از شورای مدرسه، هریک از اولیا، افراد متخصص بیرونی و موسسات حقوقی دولتی و غیر دولتی می تواند یک برنامه پیشنهاد دهند. اما تشخیص صلاحیت هر یک از این افراد برعهده ی مدیر مدرسه می باشد. به عبارتی، مسئولیت تأیید برنامه ها، رعایت چهارچوب های قانونی مصوب و ابلاغی برعهده ی مدیر مدرسه می باشد و لازم نیست قبل از اجرا و در مرحله ی مقدماتی کار، مدیر نسبت به دریافت تأییدیه از مقامات بالاتر اقدام

کند، بلکه بعد از ارائه ی تقویم اجرایی مدرسه به اداره، کافی است در پایان کار (پایان سال تحصیلی)، گزارش اجرا توسط مدیر به اداره ی منطقه یا ناحیه ارسال شود.

۲- ظرفیت ها: استفاده از تمام ظرفیت های درون و بیرون مدرسه.

۳- جلسات: مدرسه آزادی عمل دارد که در طراحی برنامه های خود، جلساتی را در ساعات غیررسمی مدرسه مانند بعد از ظهر روزهای عادی، روزهای پنج شنبه برگزار کند.

۷- چگونگی تخصیص زمان در برنامه ی ویژه مدرسه

مدارس مؤظفند حدود ۶۰ ساعت از زمان آموزش رسمی را به این برنامه اختصاص دهند. به طوری که در ساعات آموزشی روزهای عادی کار مدرسه، به جای دروس برنامه هفتگی، جلسات مربوط به برنامه ویژه مدرسه را جایگزین نمایند تا حجم زمانی تعیین شده، یعنی ۶۰ ساعت محقق شود. همچنین مدرسه مجاز است و آزادی عمل دارد که در طراحی برنامه خود، جلساتی از برنامه ویژه مدرسه را در ساعات غیر رسمی مدرسه مانند بعد از ظهر روزهای عادی و روزهای پنجشنبه برگزار نماید. نکته ی حائز اهمیت، اینکه؛ اختصاص زمان به اجرای یک برنامه باید به گونه ای باشد که بهترین شرایط را برای اجرای موفقیت آمیز آن فراهم سازد. با عنایت به پرسش و دغدغه ی مدیران محترم و معلمان ارجمند درباره زمان اختصاص یافته به برنامه ویژه مدرسه و تداخل با زمان مورد نیاز برای اجرای برنامه درسی هفتگی مدارس، توضیحات زیر ضروری می باشد:

۱- تعداد هفته های سال تحصیلی، از اول مهرماه تا آخر خرداد برابر ۳۹ هفته است. با احتساب ۲ هفته تعطیلات نوروز و ۴ هفته خرداد ماه، میزان باقیمانده هفته های فعال سال تحصیلی برابر ۳۳ هفته می شود.

۲- ماهیت تدریس امری انعطاف پذیر و تا حد معقولی قابل قبض و بسط است. معلمان عموماً با چگونگی مدیریت زمان در کلاس درس آشنایی دارند و شیوه تدریس خود را متناسب با زمانی که در اختیار دارند انتخاب می کنند.

۳- حجم تدریسی کتاب های درسی معمولاً نه برای ۳۳ هفته یا ۳۱ هفته، بلکه برای ۲۴ تا ۲۸ هفته تنظیم می شود. این امر دلایل متعددی دارد که عمدتاً به تنوع شرایط اجرا در سطح کشور باز می گردد و مسبوق به سابقه طولانی و قابل دفاع است.

۴- معلمان، بسته به شرایط خود، از این زمان اضافی برای عمیق تر کردن بعضی مباحث که فکر می کنند از اهمیت بیشتری برخوردارند، یا کار و تمرین بیشتر روی بخش هایی که به نظرشان دشوار می رسد، یا کارهای فوق برنامه و حتی مرور مجدد (به اصطلاح دوره کردن کتاب) در هفته های پایانی سال تحصیلی استفاده می کنند. این نوع کارها در مناطق گرمسیر که بجای اول خرداد، کلاسها در نیمه اردیبهشت تعطیل می شود و در مناطقی که در زمستان به دلیل برودت و بارش یا آلودگی هوا تعطیلات غیر مترقبه دارد، کاهش می یابد اما به اصل کار خللی وارد نمی کند.

۵- با ورود برنامه ویژه مدرسه، حدوداً ۲ هفته از این زمان، مورد استفاده خاص پیدا می کند. در اکثر مدارس این امر لطمه ای به دروس موجود نمی زند و انتظار می رود معلمان به خوبی از عهده مدیریت زمان آموزش با توجه به شرایط خاص خود برآیند. لذا شیوه نامه ابلاغی نیز به روشنی بر اساس اعتماد به همین قابلیت و توانمندی تنظیم شده است.

سه روش برای مدیریت زمان به ترتیب الویت:

الف - افزایش بازدهی آموزشی از طریق طراحی آموزشی دقیق و بکارگیری رسانه های آموزشی پرشمار.

ب - تعیین بعضی از بخش های کتاب به عنوان خود خوان، یعنی دانش آموز خود مسئولیت یادگیری آن را برعهده گیرد.

پ - تعیین قسمت هایی از کتاب به عنوان مطالعه آزاد.

هر مدرسه و کلاس، بسته به شرایط خود و میزان ارائه برنامه ویژه مدرسه، می تواند با شیوه های فوق زمان تدریس را مدیریت نماید.

۸- زمینه‌ها و موضوعات

هر برنامه‌ای که در رشد دانش آموزان در ساحت‌های شش گانه رشد و تربیت یعنی ۱- رشد اعتقادی و دینی و اخلاقی ۲- رشد علمی و فناورانه ۳- رشد سیاسی و اجتماعی ۴- رشد هنری و زیبایی شناختی ۵- رشد زیستی و بدنی ۶- رشد اقتصادی و حرفه ای و معیشتی، دانش آموزان موثر واقع شود، امکان ارائه در برنامه ویژه مدرسه را دارد. به عبارت عملیاتی تر، برنامه های هم راستا و حامی حوزه های تربیت و یادگیری یازده گانه برنامه درسی ملی یعنی حوزه دینی، قران و عربی، حوزه علوم تجربی، حوزه فرهنگ و هنر و ... می توانند زمینه طراحی و ارائه برنامه ویژه مدرسه قرار بگیرند. بر این اساس، تنوع فراوانی هم در موضوع برنامه ها، هم در انتخاب قالب و چگونگی ارائه آنها و هم در رسانه های یادگیری و مواد آموزشی به وجود می آید. موضوعاتی مانند آموزش یک هنر، یک حرفه، یک موضوع علمی، یک مهارت، یک آیین و سنت محلی، یک مبحث اعتقادی، یک ویژگی محلی و منطقه ای، یک دوره تاریخی، یک مکتب فکری یا سیاسی یا اجتماعی، یک رشته ورزشی، یک مساله زیست محیطی، یک معضل اجتماعی، یک میراث فرهنگی و ... می توانند بستر یادگیری جدید، مفید، کاربردی و جذابی را فراهم کنند.

نکات اساسی در انتخاب موضوعات برنامه ی ویژه ی مدرسه:

- ۱- این برنامه مطلقاً به معنای ارائه ی کلاس هایی برای ترمیم یا تقویت دروس هفتگی، یعنی اجرای کلاسهای کمک آموزشی و کمک درسی، حل تمرین، رفع اشکال، تیزهوشان، آموزش زبان خارجی، آمادگی برای امتحانات نهایی و المپیادهای علمی، کنکور و مشابه آن نیست.
- ۲- اجرای برنامه های جشنواره ای عمومی مانند جشنواره های ورزشی و هنری را که با ارائه دوره آموزشی ویژه ای همراه نیستند، به سختی می توان به عنوان برنامه درسی ویژه مدرسه تلقی نمود.
- ۳- برنامه های مناسبی و تبلیغی نیز فقط هنگامی که دارای برنامه و بار آموزشی قصد شده و معین باشند می توان به عنوان برنامه ویژه مدرسه در نظر گرفت.
- ۴- مسابقاتی مانند مشاعره، مسابقات آزمایشگاهی، سرود، عکاسی و نمایش فقط هنگامی قابل ارائه در برنامه ویژه مدرسه هستند که همراه با جلسات آموزشی ارائه شوند.

۹- خطوط قرمز برنامه ی ویژه ی مدرسه

- ۱- رعایت سیاست های مصوب نظام در عرصه های فرهنگی و توجه به ارزش های دینی، انقلابی و اخلاقی.
- ۲- پرهیز از اجرای برنامه های حساسیت برانگیز و حاشیه ساز.

۱۰- چگونگی انتخاب موضوع نیاز سنجی و امکان سنجی

در برنامه ی ویژه ی مدرسه، موضوعی مناسب و مفید خواهد بود که بر اساس نیاز سنجی، خواست سنجی و امکان سنجی ارائه شده باشد. هر یک از اعضای شورای مدرسه (اعم از مدیر، معاونین، معلم و انجمن اولیای دانش آموزان) با توجه به گستره ی نقش خود در تعلیم و تربیت دانش آموزان می توانند در نیاز سنجی، خواست سنجی، مشارکت داشته باشند و موضوعاتی را برای تصویب به شورای مدرسه ارسال کنند. در پایان این امکان سنجی است که امکان ارائه ی یک موضوع را در برنامه ی ویژه ی مدرسه تعیین خواهد کرد. برای درک بیشتر اهمیت نیازسنجی در تدوین برنامه های درسی (به عنوان یک مدیر، معاون یا معلم)، توصیه می شود فعالیت زیر انجام شود.

فعالیت

- ۱- زمانی که دانش آموز بودید، دوست داشتید در مدرسه ی شما چه کارهایی انجام شود؟
- ۲- زمانی که دانش آموز بودید، از چه کارهایی که در مدرسه ی شما انجام می شد، بیزار بودید؟

۳- حالا که خود مدیر، معاون یا معلم هستید، دوست دارید چه کارهایی را انجام دهید؟

۱۰-۱- نیازسنجی در انتخاب موضوع

هنگام طراحی واحدهای درسی محتوای های رسمی آموزشی، صاحب نظران نیازسنجی های لازم را انجام می دهند اما باتوجه به متمرکز بودن نظام آموزشی و تنوع فرهنگی، اجتماعی، قومی و ... در جامعه، یک محتوای بی نقص نمی تواند ارائه شود. لذا در برنامه ی ویژه ی مدرسه نظر بر آن است که با نیازسنجی از مدیران، معاونین مدرسه، معلمان و والدین برنامه های درسی قدرتمندی طراحی که به عنوان مکمل برنامه ی آموزشی رسمی ارائه شود. هر کدام از این نقش ها، با توجه ی به گستره ی مسئولیتی خود، می توانند نیازهایی را تشخیص دهد که فراگیری مهارت ها و مفاهیم خاصی را برای دانش آموزان الزامی بنماید. در این بخش، به منظور نیازسنجی و خواستسنجی برای مدیران، معاونین، معلمان و والدین، هرکدام، دو سوال طراحی شده است که پاسخ گویی به آنها می تواند دیدگاه روشنی از انتخاب موضوع برای اجرا در این برنامه ارائه دهد. لازم به ذکر است که این پرسشنامه ها پیشنهادی بوده و مجریان این برنامه می توانند روش های دیگری را نیز برای نیازسنجی و خواستسنجی به کار ببرند.

پرسشی از مدیران و معاونین مدرسه

- ۱- به عنوان یک مدیر یا معاون مدرسه و با توجه به شرایط محلی و منطقه ای جامعه ای دانش آموزان مدرسه ی خود، یادگیری چه مهارت ها و مفاهیمی را برای دانش آموزان به عنوان یک نیاز تشخیص می دهید؟
- ۲- به عنوان یک مدیر یا معاون مدرسه و باتوجه به شناختی که از علایق و خواست های دانش آموزان مدرسه ی خود دارید، فراگیری چه مهارت ها و مفاهیمی را برای دانش آموزان مدرسه جذاب و آموزنده تشخیص می دهید؟

پرسشی از معلمان

- ۱- به عنوان یک معلم و باتوجه به مفاهیم و مهارت های مدنظر کتب آموزشی رسمی پایه ی خود و نیز با توجه به شرایط اجتماعی، فرهنگی، قومی و محله ای دانش آموزان، یادگیری چه مهارت ها و مفاهیمی را برای دانش آموزان کلاس خود، به عنوان یک نیاز تشخیص می دهید؟
- ۲- علاوه بر مفاهیم و مهارت های مدنظر کتب آموزشی رسمی پایه ی تدریس خود، یادگیری چه مهارت ها و مفاهیمی را برای دانش آموزان، جذاب و آموزنده می دانید؟

پرسشی برای والدین عضو انجمن اولیای مدرسه

- ۱- به نظر شما، با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی و ... ناحیه و منطقه ی محل زندگی خود، دانش آموزان در چه موضوعاتی غیر از کتب درسی نیاز به یادگیری دارند؟
- ۲- غیر از موضوعات کتاب درسی یادگیری چه مهارت ها و موضوعاتی را برای دانش آموزان خود لذت بخش می دانید؟

۱۰-۲- امکانسنجی

بعد از تکمیل پرسشنامه های فوق توسط هریک از نقش های یاد شده، مجموعه ای از موضوعات در اختیار شورای مدرسه قرار خواهد گرفت. این شورای مدرسه است که با بررسی هرچه بیشتر موضوعات (به لحاظ اهمیت، بار مالی اجرای برنامه، مجاز بودن موضوع از نظر چهارچوب های قانونی و ...)، آنها را اولویت بندی کرده و تقویم اجرایی برنامه ی ویژه ی مدرسه را آماده و به اداره ی ناحیه / منطقه ی مربوطه ارسال می نماید.

۱۱- نحوه تهیه‌ی تقویم سالانه اجرای برنامه ویژه مدرسه

می توان موضوعاتی را که در شورای مدرسه برای اجرا تصویب می شوند، به چند صورت اجرا کرد:

- ۱- معلم هر کلاس به تناسب دانش آموزان کلاس خود طراحی انجام دهد و آن را اجرا کند.
- ۲- معلمان هم پایه، برای کلاس های پایه ی خود طراحی انجام دهند و با تقسیم وظایف آن را اجرا کنند.
- ۳- کلیه ی معلمان هم دوره با همکاری مدیر و معاونین، برای تمام دانش آموزان مدرسه طراحی انجام داده و با تقسیم وظایف آن را اجرا کنند.

بعد از این مرحله ضروری است که مدیریت مدرسه نسبت به تکمیل تقویم اجرایی برنامه ی ویژه ی مدرسه اقدام کرده و آن را به اداره ی آموزش و پرورش ناحیه/ منطقه ی مربوطه ارسال کند. در ادامه نمونه ی تقویم های زمانبندی اجرای برنامه ی ویژه مدرسه، با توجه به تقسیم بندی فوق ارائه شده است.

جدول شماره ۱- نمونه فرم تقویم زمانی برنامه های اجرا شده در مدرسه

نام و نام خانوادگی مدیر:						دبستان:
تعداد جلسات	مجری	تعداد دانش آموزان	تاریخ اجرا		موضوع یا عنوان برنامه	پایه های تحصیلی
			پایان	شروع		
						پایه چهارم
						پایه پنجم
						پایه ششم

۱۲- نظارت و ارزشیابی در برنامه‌ی ویژه مدرسه

از سوی آموزش و پرورش ناحیه یا منطقه ی مربوطه هیچگونه نظارتی بر فعالیت های مدارس به عمل نخواهد آمد، فقط مدارس مجری به اختیار خود می توانند از ارشاد و راهنمایی های واحد مربوطه برخوردار شوند. به عبارتی مدرسه فقط در شروع سال تحصیلی تقویم اجرای این برنامه را به اداره ی آموزش و پرورش منطقه یا ناحیه ی مربوطه، ارائه و در پایان سال تحصیلی نیز نسبت به ارائه ی گزارش عملکرد خود اقدام خواهد کرد. نظارت و ارزشیابی از روند انجام کار در داخل مدرسه بر عهده انجمن اولیا و مربیان مدرسه است. نظارت، ارزشیابی عملکرد، پایش، تشویق و تقدیر از مدیران و شوراهای مدارس توسط اداره کل آموزش و پرورش استان انجام می شود.

۱۳- نحوه ی مستندسازی معلمان در برنامه‌ی ویژه‌ی مدرسه

بعد از تصویب هر موضوع در شورای مدرسه، مجری یا مجریان موظف هستند، برنامه ریزی درسی خود را در قالب فرم زیر ارائه دهند و مستندات اجرایی را در پیوست قرار دهند.

جدول شماره ۲- برگه ی گزارش نویسی

الف. عنوان برنامه	
ب. منطق برنامه / ضرورت و بیان مسئله	
پ. اهداف برنامه	
ت. محتوای برنامه یا شرح برنامه	
ث. موضوعات پشتیبان در برنامه ی درسی تجویزی	
ج. حجم زمانی و چگونگی زمانبندی اجرا	
چ. گروه مخاطبان و نحوه انتخاب و اندازه گروه	
ح. فرصت های یادگیری	
خ. شرایط اجرا، فضا و مواد، منابع، امکانات، ابزارها و وسایل و تجهیزات مورد نیاز	
د. مجری و ارائه کننده ی برنامه	
و. عملکرد مورد انتظار پس از اجرای برنامه و نحوه ی ارزشیابی	

۱۴- نتیجه گیری:

دوره های ویژه مدرسه با مدیریت و اختیارات داخلی مدرسه سازماندهی و اجرا می شود. در این راستا مدیر مدرسه با همراهی انجمن اولیا و مربیان باید کار را به گونه ای دنبال نماید که در شرایط خاص آن مدرسه قابلیت اجرا داشته باشد. در مدارس فاقد امکانات مالی باید بر روی طراحی و اجرای برنامه های کم هزینه یا بی هزینه متمرکز شد، که از جمله استفاده از معلمان علاقه مند برای آموزش و دیگر افراد داوطلب برای تهیه امکانات است. مهمترین روش اشاعه برنامه ی ویژه ی مدرسه ایجاد فضایی برای کمک فکری مدارس به یکدیگر در اجرای این برنامه است. به عبارت دیگر، در صورت ایجاد ارتباط بین مدیران و شوراهای مدارس همجوار و همفکری و تبادل تجربیات بین آنها می توان الگویی را برای اشاعه و ترویج برنامه ویژه مدرسه و زمینه سازی برای ایجاد شبکه ای مجازی برای اشتراک گذاشتن ایده ها، برنامه ها و محتواهای تولید شده، امکانات و آمادگی ها به وجود آورد. مهمترین محدودیت در اجرای این برنامه، وجود نگاه حداقلی به کارکرد مدرسه و رضایت دادن به کمترین انتظارات از عملکرد مدرسه از سوی اداره کنندگان نظام آموزشی اعم از سیاست گذاران کلان تا مدیریت مدرسه است. نادیده گرفتن ظرفیت ها و تمرکز صرف بر روی بخش تجویزی برنامه های درسی و تأکید بر آموزش های آزمون مدار به طور جدی به حذف برنامه درسی ویژه ی مدرسه می انجامد. علاوه بر آن محرومیت ها و محدودیت های شدید مادی و مالی و فقر فرهنگی بستر اجتماعی مدرسه می تواند دست مسئولان مدرسه را در اجرائی کردن برنامه ها ببندد. احساس نیاز نکردن دانش آموزان و اولیا و مربیان به این برنامه ها عامل اصلی نادیده گرفته شدن برنامه یا اجرای صوری و ظاهری آن به شمار می آید.

در خاتمه به منظور ارتقای کیفیت برنامه ی ویژه مدرسه پیشنهادات ذیل ارائه می گردد:

۱- انتخاب موضوعات مفید و برآمده از خواست سنجی و نیازسنجی دانش آموزان و خانواده ها، به طوری که مرتبط با زندگی واقعی آنها باشد.

۲- استفاده از امکانات محلی اعم از منابع انسانی، منابع مادی و ...

- ۳- برگزاری فعالانه و خلاقانه برنامه در عمل.
- ۴- داشتن برون داد یا محتوای مفید و قابل توجه.
- ۵- تلفیق رشته ها و موضوعات با یکدیگر و به ویژه توجه به وجود وجه هنری برنامه های ارائه شده.
- ۶- به کارگیری سازوکارهای مؤثر در ترغیب معلمان به مشارکت جدی در برنامه.

منابع

۱. راهنمای عملی برنامه‌ی ویژه‌ی مدرسه (۱۳۹۷)، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
۲. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
۳. سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۱)، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
۴. لوی، آریه. (۱۳۹۱). برنامه ریزی درسی ملی و مدرسه محور، ترجمه ازاده شریفی مقدم و نعمت الله موسی پور، کرمان: انتشارات دانشگاه شهید باهنر.
۵. مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۲). برنامه درسی: نظرگاه ها، رویکردها و چشم اندازها، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

6. Akker, J. J. (2009). Curriculum in development, Enscheda: Netherlands Institute for Curriculum Development.
7. Fullan, Michael (2007). The New Meaning of Educational Change, 4th edition. Teachers College Columbia University.
8. Kärkkäinen, K. (2012), "Bringing About Curriculum Innovations: Implicit Approaches in the OECD Area", OECD Education Working Papers, No. 82, OECD Publishing Available on <http://dx.doi.org/10.1787/5k95qw8xzl8s-en>.
9. Marsh, Colins J. (2009). Key concepts for understanding curriculum, 4th edition Routledge.

Examining the importance of the special school plan (canvas plan) in the elementary school

Nariman Fardad¹, Fariba Fardad²

¹ *Expertise in educational sciences, elementary school teacher, Kurdistan, Iran*

² *BA in elementary education, elementary school teacher, Kurdistan, Iran*

Abstract

The special program of the school is a program that entrusts the school with the permission to plan the curriculum, implement and evaluate a certain amount of formal education time, relying on the competence and ability of the school. This program is focused on improving the performance of the educational system and in order to reduce the concentration and delegation of authority to the school in line with the implementation of educational programs that are appropriate and complementary to the focused curriculum and with the aim of teaching students skills and preparing them to be in the community. In the current research, the goals, roles and responsibilities, fields and topics, how to prepare the annual calendar and how to monitor the special program of the school have been discussed. In conclusion, some suggestions have been made in order to improve the quality of the special school program.

Keywords: Special school program, primary level, goals, annual calendar, delegation of authority to the school.
